

Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України
(ЦДАМЛМ України)

ФОНД № 465

Примаченко (Приймаченко)

Марія Овксентіївна

(1909 – 1997)

український майстер народного декоративного розпису

ОПИС № 1

справ постійного зберігання

1930-ті – [1973]

Київ 2015

Зміст

	№№ од. зб.	№№ арк.
Передмова		3-6
Список скорочень		7
Іменний покажчик		8
I. Творчі документи Примаченко М. О.	1-3	9-10
II. Зображувальні документи	4-19	10-11
III. Документи сторонніх осіб	20	11

Передмова

Примаченко (Приймаченко) Марія Овксентіївна – український майстер народного декоративного розпису. Член Спілки художників України (1959 р.). Лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1966 р.). Заслужений діяч мистецтв УРСР (1970 р.). Народний художник УРСР (1988 р.).

Народилася Марія Овксентіївна 12 січня 1909 р.¹ у с. Болотня² в селянській родині. В дитинстві перехворіла на поліомієліт. Малювати почала рано. «Починалося все це так, – згадує художниця. – Якось біля хати, над річкою на завітчаному лузі пасла я гусей. На піску малювала всякі квіти, побачені мною. А потім помітила синюватий глей. Набрала його в пелену і розмалювала нашу хату»³. Першими її живописними роботами були так звані мальовки, створені шляхом перенесення на аркуші паперу та картону елементів і мотивів народних настінного розпису та вишивки: «Ворона, лисиця й два лебеді», «Два одуди», «Дві кочубарочки», «Це тії лебеді, що плавають по воді» та ін.

У 1935 р. Примаченко М. О. була «відкрита» київською майстринею-ткалею і вишивальницею Тетяною Флору, яка збирала для виставки зразки народної творчості. Відтак її запросили до Центральних експериментальних майстерень при Київському державному музеї українського мистецтва⁴. Тут Марія Овксентіївна під керівництвом досвідчених педагогів познайомила з історією й теорією мистецтв, пройшла серйозну школу вивчення народного декоративного живопису, опанувала розпис кераміки, створила багато власних оригінальних квіткових композицій, барвистих декоративних панно. Часом роботи у майстернях датовано з'явлення циклу малюнків мисткині «Звірі з Болотні» – «Хижачка», «Звір», «Фантастичний звір», «Чорний звір», «Рожева мавпа», «Синє звірятко», «Зелений слон», «Синій лев», «Наїзниця» та ін., – характерною особливістю яких було поєднання білого тла композиції з виписаними на ньому фарбами казковими тваринами та рослинами.

¹ 30 грудня 1908 р. за старим стилем.

² Нині Іванківського р-ну Київської обл.

³ Цит. за: Марія Приймаченко : альбом / [авт.-упоряд. Н. І. Велігоцька]. – К. : Мистецтво, 1989. – С. 5.

⁴ Нині Національний художній музей України.

В 1936 р. роботи Примаченко М. О., представлені на I Республіканській виставці українського народного мистецтва, відзначено дипломом I ступеня. З того часу твори майстрині з незмінним успіхом експонувалися на виставках у Москві, Ленінграді, Парижі, Варшаві, Софії, Монреалі, Празі та інших містах.

Незадовго до початку Другої світової війни Марія Овксентіївна повернулася до рідного села, де прожила до самої своєї смерті. В 1959 р. була прийнята до Спілки художників України. Наступного року за плідну працю нагороджена орденом «Знак Пошани». Протягом 1960-1965 рр. працювала над циклом декоративних розписів «Людяма на радість» – «Соняшник», «Синій вазон з квітками», «Жар-птаха», «Людина в сонці», «Зозуля на калині», «Павич у квітках» та ін., – за який у 1966 р. отримала звання лауреата Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка.

З кінця 1960-х рр. Примаченко М. О. дедалі частіше зверталася у своїй творчості до побутового жанру: «Ой там на току» (1967 р.), «Марусина мичку пряла» (1968 р.), «Під тим дубом криниця стояла» (1968 р.), «Сидить баба на печі, пряде куделицю» (1969 р.), «Біля криниці» (1969 р.) та ін. Особливий розквіт її сюжетної творчості припав на початок 1970-х рр. Саме тоді Марією Овксентіївною були зроблені такі малюнки, як: «Сватання» (1971 р.), «Весілля» (1971 р.), «Ваня спіймав коней» (1971 р.), «Свата Іван Галю» (1972 р.), «Хлопець оре» (1972 р.), «Моя мила бригадира полюбила» (1972 р.), «Свято» (1972 р.), «Весілля» (1972 р.) та ін.

Поряд із цим Примаченко М. О. продовжувала малювати казкових тварин і рослин: «Звір гуляє» (1971 р.), «Красуня» (1972 р.), «Дві папуги» (1972 р.), «Фантастична звірина» (1972 р.), «Стародавній лев подружив із гадюкою» (1977 р.), «Гороховий звір» (1977 р.), «Фантастична звірина» (1977 р.), «Ушатка ізловила рака» (1983 р.), «Котячий цар» (1986 р.) «Дикий чаплун» (1986 р.), «Звір лапи склав» (1986 р.), «Стародавній болотяний звір» (1987 р.) та ін.

В 1970 р. Марії Овксентіївні присвоєно почесне звання «Заслужений діяч мистецтв УРСР», а в 1988 р. – «Народний художник УРСР». У 1994 р. майстриню нагороджено Почесною відзнакою Президента України.

За роки безперервної творчої праці Примаченко М. О. виконала понад 800 художніх робіт¹. Більше того, заснувала власний напрям, свою школу оригінального декоративного розпису. Дитячу студію художниці, що діяла у Болотні з 1961 р., відвідували її син Федір, Валентина Скопич, Марія Черв'якова, Василь Шулігацький, Катерина і Тетяна Ющенко. В останні роки життя майстриня працювала над створенням сюжетних і орнаментальних композицій.

Померла Марія Овксентіївна 18 серпня 1997 р. Похована у с. Болотня². 2009 р., за рішенням ЮНЕСКО, оголошено роком Примаченко М. О.

Свого часу відомий український дослідник народного мистецтва Середя А. Х. зауважив: «Марія Примаченко як художник – явище не тільки республіканського значення і навіть не всесоюзного, а світового. Поставте її твори поруч уславленого Анрі Матісса – і я запевняю вас, вони витримають конкуренцію»³.

Представлені у даному описі документи до ЦДАМЛІМ України передали донька архітектора Рудякова Пимена Михайловича – Рудякова Елла Пименівна (1970 р.; включені до здавального опису № 1)⁴, особисто Примаченко М. О. (1973 р.; включені до здавального опису № 2)⁵ та кінооператор Антипенко Олександр Іванович (1973 р.; включені до здавального опису № 3)⁶. На їхній основі було сформовано особовий фонд № 465.

В 1995 р. при звірці наявності документів проміжного сховища було виявлено 2 малюнки – «На коні» Марії Примаченко та «Олень» Катерини

¹ Близько 650 з них зберігаються у Національному музеї українського народного декоративного мистецтва.

² Качкан В. З отчої криниці // Дивосвіти : книга про творців Краси. – К. : Молодь, 1986. – С. 3-13; Лисенко Л. Гомокреатор – крива Марія. Спогади про життя «наївної» художниці у Рік Марії Примаченко // Україна молода. – 2009. – № 150; Найден О. Марія Приймаченко. Синтез орнаментального і фігуративного начал як стильова основа творчості // Народне мистецтво. – 2001. – № 1-2. – С. 2-5; Пушкарьов А. На довгу згадку Андрію // Народне мистецтво. – 2008. – № 3-4. – С. 4-8; Танюк Л. «Добрі люди і добрі звірі». Сторіччя Марії Приймаченко: бестіарій художниці як феномен першомистецтва // Дзеркало тижня. – 2009. – № 11; Марія Приймаченко : альбом / [авт. вступ. статті В. Данилейко ; упоряд. Г. Местечкін]. – К. : Мистецтво, 1971. – С. 6-12; Марія Приймаченко : альбом / [авт.-упоряд. Н. І. Велігоцька]. – К. : Мистецтво, 1989. – С. 5-12.

³ Цит. за: Марія Приймаченко : альбом / [авт.-упоряд. Н. І. Велігоцька]. – К. : Мистецтво, 1989. – С. 12.

⁴ ЦДАМЛІМ України, ф. 465, справа фонду, арк. 2-5.

⁵ Там само, арк. 7.

⁶ Там само, арк. 10.

Ющенко, придбані ЦДАМЛМ України у Кузьянца В. К. у 1985 р.¹. Їх також було долучено до складу фонду.

В 2014 р. документи фонду взято на науково-технічне опрацювання, внаслідок якого укладено опис № 1 справ постійного зберігання, до якого включено 21 одиницю зберігання за 1930-і – [1973] рр.

Справи опису розміщено у розділах: «Творчі документи Примаченко М. О.», «Зображувальні документи», «Документи сторонніх осіб».

Розділ «Творчі документи Примаченко М. О.» представлено малюнками художниці², а також фотографією розписаного нею керамічного глечика.

Розділ «Зображувальні документи» репрезентовано портретними фотографіями Марії Овксентіївни, світлинами художниці разом із її сином Федором Васильовичем, онуком та невстановленою особою, а також фотографією сина майстрині з невідомою дівчинкою.

Розділ «Документи сторонніх осіб» представлено малюнком «Олень» учениці Примаченко М. О. Катерини Ющенко.

Документи у розділах систематизовано за структурно-хронологічною ознакою. Їхній фізичний стан у цілому задовільний.

Опис укладено згідно з методичним посібником «Робота з документами особового походження» (К., 2009).

Передмову склав:

провідний науковий співробітник

відділу довідкового апарату

та обліку документів

Р. О. Загорулько

11 вересня 2015 р.

¹ ЦДАМЛМ України, ф. 465, справа фонду, арк. 21-22.

² На зворотах малюнків «На коні» та «Дика овечка» Примаченко М. О. зроблено підписи до них: «На коні. Галя зі змієм гуляє у футбол. Забила три голи. А в його рот на місці ворот. Марія Примаченко. 1970 р.» і «Дика овечка. 1974 р. М. П.». Зазначений художницею рік створення «Дикої овечки» вочевидь не відповідає дійсності – у 1973 р. малюнок було передано до ЦДАМЛМ України, про що свідчить дарчий напис, зроблений художницею на його звороті. Зважаючи на це, нами малюнок умовно датовано 1973 р.

Список скорочень

акв.	акварель
зв.	зворот
олів.	олівець
пап.	папір
УРСР	Українська Радянська Соціалістична Республіка
ЮНЕСКО	Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

Іменний покажчик

	№№ од. зб.
Примаченко Ф. В. (син)	15, 17, 19
Ющенко К.	20

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішенням ЕПК ЦДАМЛМ України

16.09.2015 р. Протокол № 7

ФОНД № 465**Примаченко (Приймаченко)****Марія Овксентіївна****(1909 – 1997)****український майстер народного декоративного розпису****ОПИС № 1**

справ постійного зберігання

1930-ті – [1973]

Надходження згідно з актами № 733 від 15.05.1970 р., № 1393 від 10.10.1973 р.,
№ 1396 від 03.12.1973 р., № 89 від 06.09.1995 р.

№№ з/п	Заголовок справи	Крайні дати документів у справі	Кількість документів у справі	Кількість аркушів у справі	Примітка
1	2	3	4	5	6
I. ТВОРЧІ ДОКУМЕНТИ ПРИМАЧЕНКО М. О.					
1.	Примаченко М. О. Малюнки. Пап., олів., акв., гуаш.	1930-ті	3	3	
2.	Примаченко М. О. «Дика овечка», «На коні». Малюнки. Пап., гуаш. На зв. малюнків – підписи автора до них (1970, 1974), дарчий напис художниці ЦДАМЛМ України (1973).	1970, [1973]	2	2	ВФ

1	2	3	4	5	6
		* * *			
3.	Фотографія керамічного глечика, розписаного Примаченко М. О. в 1935 р. На зв. – автограф майстрині [1973].	[не раніше 1935, не пізніше 1973]	1	1	
II. ЗОБРАЖУВАЛЬНІ ДОКУМЕНТИ					
4.	Портретні фотографії Примаченко М. О.	[1960-ті?]	20	20	
5.	Те саме.	[1960-ті?]	20	20	
6.	Те саме.	[1960-ті?]	20	20	
7.	Те саме.	[1960-ті?]	20	20	
8.	Те саме.	[1960-ті?]	20	20	
9.	Те саме.	[1960-ті?]	20	20	
10.	Те саме.	[1960-ті?]	20	20	
11.	Те саме.	[1960-ті?]	20	20	
12.	Те саме.	[1960-ті?]	8	8	
13.	Те саме.	[1960-ті?]	5	5	
14.	Індивідуальні фотографії Примаченко М. О. (без обличчя).	[1960-ті?]	2	2	
15.	Фотографія Примаченко М. О. з сином Федором Васильовичем. На зв. – дарчий напис художниці ЦДАМЛМ України (1973).	[1960-ті?]	1	1	
16.	Фотографії Примаченко М. О. з онуком.	[1960-ті?]	8	8	

1	2	3	4	5	6
17.	Фотографія Примаченко М. О. з сином Федором Васильовичем і внуком.	[1960-ті?]	1	1	
18.	Фотографія Примаченко М. О. з невстановленою особою.	[1960-ті?]	1	1	
19.	Фотографія Примаченка Ф. В. (сина) з невстановленою особою.	[1960-ті?]	1	1	
III. ДОКУМЕНТИ СТОРОННІХ ОСІБ					
20.	Ющенко К. «Олень». Малюнок. Пап., олів., гуаш.	1967	1	1	ВФ
* * *					
21.	Здавальні описи № 1, № 2, № 3.	1972 – 1973	1	4	

В опис № 1 внесено 21 (двадцять одну) одиницю зберігання з № 1 по № 21 – 195 (сто дев'яносто п'ять) документів на 198 (ста дев'яноста восьми) аркушах.

Опис склав:

провідний науковий співробітник

відділу довідкового апарату

та обліку документів

Р. О. Загорулько

11 вересня 2015 р.

Прийнято на постійне зберігання до ЦДАМЛІМ України 21 (двадцять одну) одиницю зберігання – 195 (сто дев'яносто п'ять) документів на 198 (ста дев'яноста восьми) аркушах.

Документи передав:

провідний науковий співробітник

відділу довідкового апарату

та обліку документів

Р. О. Загорулько

Документи прийняв:

начальник відділу забезпечення

збереженості документів

Т. М. Снежкова

23 вересня 2015 р.